

Moskva, Nauka 1978, 364 s.

Marxistická literatura o způsobu života je dnes již velmi rozsáhlá. Různé přístupy ke zpracování této problematiky i jejich závěry jsou předmětem častých diskusí i na mezinárodních setkáních vědců socialistických zemí. Monografie A. P. Butěnka kriticky hodnotí hlavní současná stanoviska a podává vlastní, argumentované pojetí teoreticko-metodologických východisek a principů zkoumání způsobu života, s akcentem na socialistický životní způsob.

Zkoumání způsobu života se v poválečném období, a zejména v posledních desetiletích, stalo předmětem soustředěného zájmu v kapitalistických i socialistických zemích. Při zdůraznění silného ideologického aspektu této problematiky upozorňuje autor, „že existují obecné příčiny — působící jak v socialistických tak kapitalistických zemích — které aktualizují danou problematiku, přičemž tyto příčiny vyvěrají z procesů probíhajících v současných výrobních silách“, kde každý nový krok vpřed se „přímo a bezprostředně týká problematiky způsobu života“ (s. 20). Samozřejmě tento fakt nikterak neodstraňuje zásadní rozdíly v sociálně ekonomických podmínkách i v samotné podstatě způsobu života kapitalistické a socialistické společnosti. Autor podává stručný kritický přehled buržoazních, sociálně reformistických a revisionistických koncepcí způsobu života a konfrontuje je s realitou prohlubující se krize kapitalistické společnosti. Teprve socialistické společenské zřízení vytváří podmínky pro kvalitativně nový způsob života, svojí podstatou „pracovní, kolektivní a humánní, zaměřený na sebezpotvrzení člověka práce, uspokojování jeho materiálních a duchovních hodnot, rozvoj jeho schopností a talentu“ (s. 13–14).

Již sama struktura knihy, rozčleněná do tří velkých oddílů (*Životní způsob jako sociologická kategorie, Socialistický způsob života, jeho podstata a strukturální elementy, Zákonitosti a problémy rozvoje socialistického způsobu života*), musí zaujmout každého čtenáře, který sleduje či aktivně zkoumá tuto oblast. Svědčí totiž o tom, že autor se orientuje na řešení aktuálních teoreticky otevřených a diskutovaných problémů.

První část knihy je věnována rozboru způsobu života jako sociologické kategorie, jeho struktury a determinant. Ke způsobu života přistupuje autor jako ke komplexnímu jevu. „Způsob života, to je způsob nebo charakter veškeré činnosti daného jednotlivce, sociální skupiny nebo celé společnosti, určený především způsobem výroby, životní úrovní, souhrnem přírodních geografických a společensko-historických podmínek a rovněž hodnotových orientací.“ ... „Svou podstatou způsob života nezahrnuje podmínky života, ale veškerý souhrn forem životní činnosti lidí v procesu výroby materiálních a duchovních statků, právě tak jako ve společensko-politické a rodinné mimopracovní sféře. Není to však mechanická suma všech forem životní činnosti, ale jejich určitý systém, určitá vzájemná spjatost, vytvářející systém působením řady faktorů, především společenských pozic a hodnotových orientací, a vyznačuje se proto vnitřní celistvostí a organickou jednotou“ (s. 36). V souladu s tímto pojetím autor zdůrazňuje, že strukturální elementy způsobu života nejsou ani vnější podmínky činnosti, ani její vnitřní impulsy, ale „samý formy lidské činnosti“ (s. 37), které jsou definovány jako „přírodně historicky se vyvinuvší druhy činnosti člověka“, nikoli ovšem přírodně fyziologické, ale takové, které něco znamenají společensky (s. 38). Historicky se vyvíjející struktura způsobu života je organicky propojovaným systémem forem životní činnosti jednotlivce, sociální skupiny nebo celé společnosti. Způsob života je determinován „souhrnem“ společenských a přírodních podmínek, vnějších faktorů a vnitřních impulsů, objektivních a subjektivních příčin“ (s. 41).

Po obecné charakteristice přechází autor k analýze podmínek a způsobu života ve třech úrovních subjektů — jednotlivce, sociální skupiny a společnosti. Při zkoumání struktury způsobu života vzhledem k subjektu je třeba začít dle jeho názoru od jednotlivce, neboť způsob života jednotlivce má „nejjednodušší“ organizaci. Pro jeho strukturu je charakteristický jediný rozměr, a to časový.

Ve srovnání se způsobem života jednotlivce je struktura způsobu života sociální skupiny značně složitější. Má nejen časový, ale i prostorový rozměr (s. 53). „Způsob života sociální skupiny (třídy) není pouze sumou nejtypičtějších forem životní činnosti jednotlivců, kteří ji tvoří, ale zároveň formou životní činnosti skupiny jako celku, což je určováno zvláštním místem a rolí sociální skupiny ve společnosti, jejím

vědomím, tradicemi apod.“ (s. 52). Z toho se pak vyvozuje závěr pro sociologické zkoumání: „Je třeba znát, jaké jsou nejtypičtější formy životní činnosti jednotlivců tvořících určitou skupinu i jaké jsou nejpodstatnější formy životní činnosti dané sociální skupiny jako celku (s. 53).

Nejsložitější struktura má způsob života společnosti zahrnuje jednak v čase a prostoru se odehrávající různé formy životní činnosti skupin (tříd) a jednotlivců, jednak zároveň „vše, co se vztahuje k sociálně ekonomické, politické a duchovní činnosti společnosti jako určitého celku“ (s. 56). Autor kritizuje pojetí způsobu života společnosti jako pouhé sumy způsobů života sociálních skupin a zdůrazňuje, že je třeba jít dále — „odhalit podstatu těch forem životní činnosti, které jsou charakteristické pouze pro společnost jako celek“ (s. 57). Zároveň poukazuje na dialektické souvislosti: „to, co bylo na předešlé úrovni podmínkou života, se na nové úrovni stává formou životní činnosti“ (s. 57–58).

Podstata a obsah způsobu života jsou určovány podmínkami života, jejichž změna vede ke změně způsobu života, jeho podstaty, struktury, obecných i specifických rysů. Společensko-ekonomické a přírodně geografické podmínky života, právě tak jako faktory spjaté s podstatou subjektu způsobu života, tvoří složitý systém, jehož každý komponent hraje nesterjnou roli. I podmínky života se definují a analyzují na zmíněných třech úrovních subjektu. Je to způsob výroby, který především určuje sociálně ekonomický obsah základních forem lidské činnosti. Bezprostřední vliv způsobu výroby na způsob života lidí se projevuje především v tom, že je určující pro nejdůležitější rysy způsobu života celé společnosti, tříd a sociálních skupin i jednotlivců (s. 75–76).

Součástí analýzy podmínek života je i objasnění vztahů mezi způsobem života i životní úrovní. Autor definuje životní úroveň jako „ekonomickou kategorii charakterizující objem materiálních a duchovních statků užívaných jednotlivcem (rodinou, sociální skupinou, společností) v procesu uspokojování jeho každodenních potřeb“, přičemž „podstata této kategorie je vyjadřována systémem kvantitativních a kvalitativních ukazatelů, odhalujících objem a charakter spotřebovávaných životních statků“ (s. 79–80). Nesouhlasí s pojetím životní úrovně jako součásti životního způsobu, neboť „životní úroveň a stupeň blahobytu jsou pouze podmínkami a výsledky životní činnosti, ne sama tato činnost“; jejich růst „ještě nic nevypovídá o způsobu života, o tom, stává-li se lepším, zdokonaluje-li se“ (s. 82).

Vedle objektivních podmínek života je třeba brát v úvahu i podmínky subjektivě subjektivní, tj. souhrn měnících se potřeb a zájmů subjektu způsobu života, jeho světový názor, hierarchii hodnot, „konceptu života“, které odhalují hybné síly činnosti subjektu a vnitřní souvislosti všech forem jeho činnosti (s. 90). „Světový názor, ideály, hodnotové zaměření, „konceptu života“, jsou subjektivními podmínkami životní činnosti, zaujímají zvláštní místo ve formování a rozvoji životního způsobu: dávají klíč k pochopení vzájemných vnitřních souvislostí životních forem, z nichž se skládá“ (s. 92).

V závěru první části obrací autor pozornost čtenáře k zajímavé problematice typologie způsobu života a jeho modelování, k oblasti zatím velmi málo zpracované. „Různost typů, druhů a podtypů reálně existujících způsobů života, složitá a měnící se struktura samotného způsobu života akcentuje problém klasifikace a typologie způsobů života a problém jejich srovnání, spojený s kritérii kvalitativního hodnocení, problém modelování způsobu života“ (s. 105). Při vytváření typologie vychází z klasifikace způsobu života ve třech základních liniích: v závislosti na subjektu životní činnosti, charakteru společensko-ekonomické formace a etapě jejího rozvoje, a konečně v závislosti na přírodně geografických podmínkách. Značná mnohotvárnost způsobů života implikuje otázku principů jejich srovnání a kvalitativního hodnocení. Za výchozí metodologický princip považuje Butěnko srovnávání v souměřitelných parametrech (s. 110).

Funkci modelování jako vytváření teoretického modelu („obrazu“) daného způsobu života je „odhalit co nejpůlněji všechny podstatné strukturální elementy modelovaného jevu, vyjádřit kvantitativní a kvalitativní charakteristiku těchto elementů, odhalit vzájemné souvislosti a závislosti elementů a určit tendenci rozvoje modelovaného jevu a jeho elementů“ (s. 117). Rozhodující je správná formulace úkolu, to znamená, volba předmětu výzkumu a určení jeho cíle, jímž může být zkoumání reálného nebo ideálního způsobu života, jeho statiky nebo dynamiky atd.

Dále autor naznačuje jednotlivé kroky na cestě od formálně statického k reálně dynamickému modelu. Na základě zkoumání kvantitativních stránek forem životní

činnosti subjektu v různých časových momentech je možno vytvořit formální statické modely způsobu života a na základě srovnání a zobecnění většího počtu formálních statických modelů vytvořit formální dynamický model (s. 118–119). Vnesením kvalitativních charakteristik forem životní činnosti se formální statický model způsobu života přeměňuje v reálný statický model (s. 121). Pro vytvoření reálného dynamického modelu způsobu života je nutná analýza nejen základních tendencí v měnícím se poměru forem životní činnosti z hlediska kvantity, ale i kvality. Reálný dynamický model způsobu života subjektu musí ukázat základní tendence kvantitativně kvalitativních změn ve formách životní činnosti i v celém způsobu života; díky tomu se pak může stát významným předpokladem vědeckého prognózování pravděpodobných změn ve způsobu života a zároveň důležitým prvkem při vypracování praktických doporučení zaměřených na to, aby se pomocí změny určitých podmínek života zdokonaloval sám způsob života (s. 121–122).

Teoreticko-metodologické principy, exponované v první části publikace, jsou v druhé části aplikovány v rozboru socialistického způsobu života. V několika kapitolách podává autor výklad obecných a specifických rysů způsobu života ve dvou fázích komunistické formace – socialismu a komunismu. Přistupuje k problematice socialistického způsobu života i jeho utváření jako k historickému procesu, jehož konkrétní podoby zachycuje na praxi výstavby socialismu v SSSR. „Zkušenosti sovětského lidu, který jako první vybudoval socialismus, svědčí o tom, že k přechodu od předešlého způsobu života k socialistickému je nezbytné nejen uskutečnění revoluce, upevnění moci pracujících vedených dělnickou třídou a její marxisticko-leninskou stranou, ale i celé přechodné období, v jehož průběhu se uskutečňuje revoluční přeměna kapitalismu v socialismus, vytvářejí se nezbytné společensko-ekonomické a duchovní podmínky pro rozvoj a upevňování nového způsobu života“ (s. 126–127). Nejzřetelnější a podstatné změny nastaly ve způsobu života celé společnosti; hluboké změny prodělal i životní způsob všech sociálních skupin a individuí. Bylo by však chybou předpokládat, že nové sociálně ekonomické podmínky automaticky vedou ke změně životního způsobu. „Tradice a zvyklosti, osvojený systém hodnot, akceptovaná ‚koncepce života‘, zakořeněné návyky chování, to vše hraje ohromnou úlohu ve způsobu života každého jednotlivce“ (s. 129).

Se změnou podmínek života, s upevněním socialistického vědomí probíhaly zároveň nejlhlubší změny v samotném obsahu nejdůležitějších forem životní činnosti – v práci, ve společensko-politické činnosti, v činnostech volného času, mnil se i vztah lidí k jejich každodenní činnosti. Pro formování socialistického způsobu života, jak potvrdily zkušenosti, má rozhodující význam organické spojení objektivních podmínek života a vědomí pracujících. „Problém formování nového člověka, změna jeho vědomí, jeho hodnotových orientací v procesu socialistické výstavby je nejdůležitějším problémem formování socialistického způsobu života a pouze v té míře, v jaké se socialistické vědomí, jeho principy a hodnotové orientace stávají vnitřním přesvědčením milionů pracujících a určují jejich činy a jednání, nabývá jejich způsob života socialistických rysů (s. 134). Za zákonité internacionální rysy socialistického způsobu života, spjaté se základními podmínkami života v socialismu, považuje Butěnko pracovitost, kolektivnost, humánnost a optimismus (s. 150). Avšak podstata socialistického způsobu života nemůže být redukována na sumu charakteristických rysů životních činností; zde „je nezbytný ještě jeden nejdůležitější komponent – vnitřní organizace všech charakteristických forem a rysů této životní činnosti, jejich koordinace a podřízenost, zaměřená na realizaci určitého cíle dávajícího životu smysl“ (s. 151). V této souvislosti vyzdvihuje autor roli společenských ideálů a osobních cílů, hodnotových orientací, vědeckého světového názoru a „koncepce života“, tj. roli společenského, třídního a individuálního vědomí, které proniká všemi formami životní činnosti a upevňuje je v jednotu dávající celému životu určitý smysl (s. 151).

Právě v této skutečnosti je klíč k odpovědi na otázku, proč ve stejných sociálně ekonomických podmínkách jsou možné velice různorodé způsoby života, charakterizované různými stupni vztahu k práci, kolektivismu, různou mírou optimismu a společenské aktivity; právě proto jsou v socialistické společnosti možné „přímo protikladné způsoby života – čestných pracovníků a darmožroutů, společensky aktivních a měšťáků“ (s. 166).

Při analýze podstaty socialistického způsobu života kladě Butěnko další dvě závažné otázky. Za prvé: Můžeme hovořit o jediném socialistickém způsobu života společnosti v situaci, kdy existují podstatné rozdíly mezi městem a vesnicí, lidmi

pracujícími fyzicky a duševně atd.? Na tuto otázku odpovídá kladně. Diferencovanost socialistické společnosti na třídy a skupiny neznamena negaci společenství hlubinných zájmů všech pracujících, plánovitost a cílevědomost společenského rozvoje v socialismu, které podmiňují novou povahu společnosti jako subjektu životní činnosti. „V životní činnosti celé společnosti existuje řada obecných rysů ... odhalujících způsob životní činnosti celé společnosti jako její kvalitativně nový způsob života.“ Tyto rysy jsou vlastní i třídám, skupinám a jednotlivcům (s. 168).

Druhá otázka zní: Vedou všichni členové socialistické společnosti socialistický způsob života? Vítězství socialismu v žádném případě neznamená okamžité vymizení forem životních činností zděděných z minulosti. Nepředstavují však „skladebné elementy socialistického způsobu života... Socialistický způsob života zahrnuje všechny formy životní činnosti (osobnosti, skupiny, společnosti) odpovídající podstatě, charakteru socialismu... Protispoločenské chování, spekulace, rozkrádání, alkoholismus, ziskuchtivost nepatří k formám socialistického způsobu života. Proto nelze souhlasit s těmi, kteří socialistický způsob života chápou jako souhrn rozmanitého chování, všech forem životních činností, které existují v socialistické společnosti“ (s. 170).

Socialistický způsob života definuje autor „jako způsob či charakter veškeré životní činnosti osobnosti, sociální skupiny či veškeré socialistické společnosti, určený především společensko-ekonomickým zřízením a jeho hodnotovým zaměřením... je založen na kolektivismu a vzájemné pomoci pracujících, na humanismu, úctě k práci, ke každému členu společnosti. Představuje systém forem životních činností, které odpovídají povaze a ideálům socialismu...“ (s. 172). Je založen na ještě nedosta- tečně rozvinutých výrobních silách a socialistických společenských vztazích, má řadu rysů, které ho podstatně odlišují od komunistického způsobu života, k němuž však směřuje (s. 172–173).

Při zkoumání struktury socialistického způsobu života nestačí pouze celkově charakterizovat jeho základní strukturní elementy, ale je třeba „záraveň konkretizovat každý element vzhledem k reálným subjektům životní činnosti“ (s. 174). Struktura životního způsobu všech subjektů zahrnuje dva základní elementy: formy životní činnosti vztahující se k výrobní sféře (v pracovní době) a formy životní činnosti nevztahující se bezprostředně k výrobě (ve volném čase) (s. 175). V této souvislosti autor formuluje a řeší čtyři problémy:

1. jaký je vzájemný vztah těchto dvou forem životních činností, jejich vzájemná úloha v socialistickém způsobu života;
2. jak konkrétně vypadají formy životních činností v pracovní době;
3. jak konkrétně vypadají formy životních činností ve volném čase;
4. jaká je vnitřní souvislost forem životních činností v socialistickém způsobu života.

Při analýze vztahu internacionálního a národního v socialistickém způsobu života zdůrazňuje, že „socialistický způsob života má u všech národů a národností, ve všech zemích jedinou obecnou podstatu, jemu navzdory příslušící jedny a tytéž internacionální rysy“ (s. 209). „Socialismus je nutnou fází společensko-ekonomického rozvoje, a proto socialistický způsob života je jevem internacionálním a všeobecně významným“ (s. 210). Je třeba „zkoumat konkrétní formy realizace tohoto jediného socialistického způsobu života v současném světě, ty problémy, které vyvstávají v průběhu jeho rozvoje v různých etapách zralosti socialismu. Je to důležité i proto, že způsob života společnosti, která teprve vstoupila do socialistické fáze, je v mnohém zatížen „mateřskými znaménky kapitalismu“. Zde se dělnická třída a její vládnoucí strana potýkají s problémy labilitý nových forem životní činnosti, se silným působením třídních cizích jevů, jež se v mnohem menší míře projevují ve způsobu života rozvinuté socialistické společnosti“ (s. 211–212).

Závěrečná kapitola této části se zabývá modelováním socialistického způsobu života. Na příkladu vytvoření modelu socialistického způsobu života jednotlivce autor rozebírá závažné metodologické problémy, které v těchto souvislostech vystupují do popředí.

Zdůrazňuje nezastupitelnost modelování jako specifického způsobu poznání, a to zejména pro ty sféry společenského rozvoje, kde experimentování není možné či je přímo nepřípustné. A to se týká právě způsobu života.

Zákonitosti a problémy rozvoje socialistického způsobu života jsou předmětem třetí části knihy. Autor si zde výslovně klade za cíl obrátit pozornost čtenáře jen k těm nejdůležitějším otázkám. Zdůrazňuje, že je třeba rozlišovat mezi pojmy *způsob života současné socialistické společnosti* a *socialistický způsob života*. Socialistický způsob života totiž není předpokladem, ale výsledkem socialistických přeměn. Navíc není neměnný – každá nová etapa rozvoje socialismu na jeho cestě ke komunismu pod-

miňuje zákonitě změny a rozvoj socialistického způsobu života (s. 240). K nejzávažnějším problémům při upevňování a rozvoji socialistického způsobu života v zemích, které vstoupily nebo vstupují do socialistické fáze, patří boj s „mateřskými znaménky kapitalismu“, tedy vztah podstatných rysů nového způsobu života a nesocialistických, protispolečenských jevů vyskytujících se v socialistické společnosti. Butěnko kriticky hodnotí empirický přístup k řešení této otázky, který do socialistického způsobu života zahrnuje všechny rozšířené a empiricky podchycené jevy v socialistické společnosti, aniž si klade otázku jejich spjatosti s podstatou socialismu. Je třeba logickou cestou vydělit rysy socialismu, analyzovat zkušenost socialistické výstavby a na tomto základě zjistit, jsou-li dané fakty a procesy pro socialismus zákonité a charakteristické (s. 233–234).

Osvobození nového způsobu života od pozůstatků záporných jevů, které vznikly v přechodném období na cestě k socialismu (s. 251–252), i zákonitě vnitřní změny socialistického způsobu života, jimiž prochází na cestě své přeměny v komunistický (s. 254), to jsou dle názoru autora zatím velice málo zpracované problémy.

Předmětem jeho pozornosti jsou dále některé aspekty fungování zákona zvyšování potřeb v podmínkách socialismu (v této souvislosti se zabývá spotřebitelským přístupem k životu), zákonitosti zvětšování volného času a problémy spojené s jeho využíváním, zákonitost internacionalizace socialistického způsobu života a vztah k národním tradicím.

Vyústění tvoří kapitola o formování nového člověka v souvislosti se socialistickým způsobem života. Vychází z faktu, že „socialismus jako první fáze nové společnosti je nejdůležitější etapou v realizaci ideálu člověka komunistické společnosti, neboť již zde se podmínky života člověka dostávají pod kontrolu člověka samého“... „Navzdory tvrzením buržoazních ideologů o neměnné podstatě člověka praxe socialistického rozvoje celé skupiny zemí ukazuje, že zároveň se základní změnou podmínek života se mění i člověk“ (s. 329–330). Mezi obecné rysy člověka socialistické společnosti autor zařazuje vlastnosti hospodáře a budovatele vlastní země, člověka prochnutého kolektivismem, vlastenectvím a internacionalismem (s. 330–333). Zamýšlí se nad otázkami, nakolik se tyto obecné rysy projevují v životě konkrétních jednotlivců, jaká distance dělí reálného člověka současné socialistické společnosti od komunistického ideálu člověka zformulovaného klasiky marxismu-leninismu i s jakými problémy se setkává reálný socialismus při formování a zdokonalování nového člověka a jeho způsobu života. Zdůrazňuje, že vztah obecného a individuálního v člověku socialistické společnosti a jeho způsobu života tvoří velmi složitý problém. Je zřejmé, že pracující socialistické společnosti mají vedle podstatných rysů, které charakterizují socialistického člověka, další rozmanité vlastnosti, rysy a schopnosti (s. 334–335). „Reálný člověk socialismu a komunistický ideál člověka nejsou od sebe odtrženi, ale distance mezi nimi je výraznější, než vzdálenost mezi ideály člověka každé ze dvou fází. Proto při zaznamenávání těch kvalitativních změn v člověku, které jsou podmíněny podstatnými rysy nového zřízení, je důležité jasně si uvědomit, že člověk socialistické společnosti není ještě člověkem komunistické společnosti“... „Socialismus svou podstatou ještě nemůže zajistit realizaci komunistického ideálu“ (s. 340). „S rozvojem výrobních sil socialismu se i jeho výrobní vztahy mění ve směru jejich postupné přeměny v komunistické vztahy s jejich principy a stimuly, odpovídající všestrannému rozvoji sil každého člověka. Tyto reálné, ale od etapy k etapě se měnící podmínky a možnosti socialismu určují i podstatu zde řešených úkolů formování komunistického člověka“. „...V rámci socialistické fáze, i když se ještě nemůže vytvořit všestranně rozvinutá osobnost komunistické společnosti (neboť pro to zde nejsou nezbytné podmínky), se její formování stává reálným do té míry, v jaké se realizují utváření materiálních a duchovních předpokladů komunismu“ (s. 341). Mezi základními směry, v nichž se již za socialismu formuje komunistický člověk, autor uvádí postupné rozšiřování svobody, a tedy i podmínek pro formování všestranně rozvinutého člověka, uskutečňování přeměny práce z prostředku života v první životní potřeby, vytváření podmínek pro přeměnu samotného člověka v osobnost jednotnou ve svých životních projevech, která předchází celistvé osobnosti komunistické společnosti (s. 342–343). „Zvažování těchto perspektivních směrů v rozvoji člověka nové společnosti, těch možností, kterými disponuje socialismus, je velmi důležité při analýze dnešních problémů zdokonalování nového člověka“ (s. 344).

Butěnko pak analyzuje tři základní sféry životních činností z hlediska možností dalšího rozvoje člověka; snaží se v každé z nich vyhmátnout současné základní rozpory, jejichž řešení je v daném kontextu rozhodující.

Ve výrobní sféře jde o vzájemné „působení rostoucích výrobních sil a reálně existujícího systému výrobních vztahů... protiklady v této sféře určují všechny ostatní. Proto právě ve způsobu výroby, a nikoli mimo něj, leží základní protiklady socialismu“ (s. 347). Ve sféře společensko-politické jde o protiklady „mezi nezbytností rozvoje demokracie a nezbytností rozvoje centralismu“ (s. 352). Konečně hlavní problémy v duchovní sféře jsou spojeny se skutečností, že společenské a individuální vědomí nejsou totožné, že zde existují protiklady (s. 357). „Úspěchy, jichž socialismus dosáhl v upevnění socialistického způsobu života, formování a zdokonalování nového člověka — to je nejvýznamnější výsledek společenského pokroku,“ (s. 364) uzavírá autor celé dílo.

* * *

Butěnko obrací pozornost na podstatné a aktuální teoretické a metodologické problémy socialistického způsobu života, tak říkajíc na problémy „druhé generace“. To samo, jak známo, je významný vědecký počín. Pracuje historicko-materialistickou metodou; každou zkoumanou otázku zasazuje do souvislostí s překonanou a překonanou minulostí třídní společnosti a komunistickou budoucností, která jednak vyjadřuje směr dějinného pohybu, jednak je již v současné vývojové fázi v některých svých aspektech uskutečňována. Řeší všechny problémy takovým způsobem, že čtenář, bez ohledu na stupeň ztotožnění se s jeho názory, si je aktivně osvojuje.

Například pojem *forma životní činnosti* hraje významnou úlohu v celé koncepci. Pomocí formy, systému a celistvosti proniká autor hlouběji ke způsobové stránce života. To je bezesporu nosná teoretická linie, která řeší řadu otázek nově a zároveň některé nové otázky klade. Jak například chápat pojem *forma životní činnosti*? Je-li vymezen jako určitý druh činnosti, je dostatečným nástrojem pro rozlišení mezi formou činnosti společnosti, skupiny a individua? Jaký je vztah mezi formou a obsahem činnosti? Nevytváří se právě na této ose určité ohnisko tenzí ve způsobu života?

Autor s naléhavostí — jako snad doposud nikdo v současné marxistické literatuře — explicitně formuluje problém subjektu životního způsobu. Jeho podnětné řešení, rozlišující tři úrovně — společnost, sociální skupinu, individuum — implicity naznačuje spornost těchto koncepcí, které by chtěly za jediný subjekt životního způsobu vydávat individuum. I v tomto případě lze říci, že řešením problému se zároveň vytvořila nová báze pro formulaci otázek: Jaký je vztah mezi těmito třemi subjekty životního způsobu a jak je zprostředkován? Jde o tři hierarchicky uspořádané vrstvy, které mají jediného nositele, nebo o tři různé subjekty i nositele životních činností?

Butěnko tedy nejen vybírá určitý typ otázek, zpracovává je v mnoha ohledech originálním způsobem, ale nabízí i nové problémy k řešení. I tato rovina patří k pozitivům celého díla.

Dočítáme poslední stránku knihy s pocitem, že nikdo z odborné veřejnosti by ji neměl nechat nepovšimnutou. Zařadí se jistě do kmenového repertoáru socialistické literatury.

Blanka Filipcová — Ema Bukovská

Minče Draganov (ed.): Našijat način život (Náš způsob života)

Sofija, Otečestven front 1978, 186 s.

V současné době se v Bulharsku projevuje zvýšený zájem o socialistický způsob života. Výrazem tohoto zájmu je i recenzovaný sborník, do něhož autorsky přispěli pracovníci různých profesí: sociologové, filozofové, sociální psychologové i novináři. Je přirozené, že takto koncipovaná práce je tematicky poměrně heterogenní. Vhodným řazením jednotlivých statí se však editorovi podařilo tuto nevýhodu minimalizovat a naopak podtrhnout pozitivní stránky jednotlivých textů. Pro československého čtenáře je tematická různorodost i určitou výhodou, neboť umožňuje dobře posoudit spektrum problémů i stanovisek, které jsou v Bulharsku v rámci problematiky socialistického způsobu života analyzovány.

Editor rozdělil příspěvky do tří oddílů, z nichž teoreticky nejzávažnější je *první oddíl, Podstata a problémy socialistického způsobu života*, zabývající se obecně teo-